Naaste, naastenliefde (Heb. *rēa'*, ook *ḥābēr* '-genoot', *qārōb* 'die naast iem. is', *āḥ* 'broeder', Gr. *ho plēsion* 'die naast iem. is', ook *phílos* 'vriend', *adelphós* 'broeder'), volgens bijbelse opvattingen 'de ander' waarmee men op dat moment te maken heeft.

1. Wie deze 'ander' is, wordt in het OT zeer dikwijls bekend verondersteld; het kan een collega zijn, die hetzelfde beroep uitoefent (profeten: 1 Kon 20:35, Jer 23:27, 30; priesters: Zach 3:8; politieke

leiders: Richt 10:18, Jer 36:16; metselaars: Gen 11:3, 7, Ex 2:13; matrozen: Jona 1:7) of de medestrijder (Richt 7:13, 22, 1 Sam 14:20 enz.), soms ook een vreemdeling (Ex 11:2), een ondergeschikte (Gen 38:12, Jer 22:13) of een meerdere (2 Sam 16:17). De reikwijdte van het woord is zeer groot; men gebruikt het voor dieren (Jes 34:14vv, Zach 11:9), voor tegenover elkaar liggende stukken vlees (Gen 15:10), maar ook voor hele volkeren (Jer 22:8). Zeer dikwijls is de naaste een mens waarmee men innerlijk zeer verbonden is: een vriend (1 Sam 20:41 David/Jonatan; 2 Sam 13:3 Amnon/Jonadab; Ex 33:11 God/Mozes; Job 2:11 e.a. Job°zijn vrienden enz.), de geliefde (Jer 3:1, Hoogl 5:16, het femininum *ra'jā* komt in het Hoogl dikwijls voor als 'geliefde') of de echtgenote (Jer. 9:3). Het woord komt vaak voor als parallel van 'broeder', duidt ook de lijfelijke broeder aan (Gen 31:49, 43:33) en de familieleden (Ex 18:7, 1 Kon 16:11 enz.). Op hetzelfde vlak ligt het gebruik van het woord als aanduiding van een volksgenoot (Ex 18:16, 1 Sam 10:11 enz.; Richt 6:29 = de bewoners van dezelfde stad), vooral voorkomend in Deut (14 maal) en in de Heiligheidswet (Lev 19:13, 16, 18). Samenvattend kan men zeggen, dat tussen een mens en zijn naaste dikwijls een natuurlijk saamhorigheidsgevoel, ja toeneiging of liefde bestaat. - De LXX vertaalt *rēa'* in de regel (126 maal) met *ho plēsion*, daarnaast ook (34 maal, vooral in de wijsheidslitteratuur) met *philos* 'vriend'. Deze vertalingen geven goed het gehalte van het woord weer: de naaste is degene die in de nabijheid is, die men tegenkomt en voor wie men vriendschappelijk gevoelens koestert.

2. Terwijl in de Heb. Sirachfragmenten het woord wordt gebruikt als in het OT (in Sir 7:12 staan 'broeder', '-genoot' en 'naaste' naast elkaar), heeft het *jodendom* onder de invloed van de genoemde Wetsteksten de tendens, *rēa'* uitsluitend te betrekken op volksgenoten. De naaste in bredere zin heet *ḥāḇēr*. In Qumran is de naaste degene die tot de groep behoort.

3. Het NT bouwt helemaal voort op de LXX; de weinige teksten die over de naaste gaan, zijn of citaten, of ethische parenesen (Lc 10:29, Rom 13:9v, 15:2, Jak 4:12). De 'ander' met wie men nu en dan, of wel voortdurend te maken heeft, heet 'vriend' of – vooral binnen de gemeente – 'broeder'.

4. Bij de beschouwing van de oudt. en nieuwt. eis van de *naastenliefde* mag het element van de natuurlijke verbondenheid, ja van de liefde, in het begrip van de naaste niet verwaarloosd worden. Omdat men dikwijls de naaste vanzelfsprekend goed gezind is, kan het gebod hem 'lief te hebben als zichzelf' (Lev 19:18) geen verrassing brengen, des te minder, wan-

neer volgens het tekstverband met de naaste vooral de volksgenoot wordt bedoeld. Het is van betekenis, dat in hetzelfde hoofdstuk (Lev 19:34 = Deut 10:19) het gebod van de liefde wordt uitgestrekt tot de vreemdeling die in de poorten woont (Heb. *gēr*), die dus eveneens als naaste geldt. De oudjoodse exegese beperkt het uitdrukkelijke liefdesgebod tot joden en proselieten; toch ontbreekt het niet aan uitingen van algemene menselijke liefde: 'Hebt de vrede lief, streef de vrede na, heb de schepselen lief, breng hen tot de Tora' (Aboth 1:12); 'De eer van uw naaste *(ḥābēr)* zij u zo lief als de uwe' (ibidem 2:10). Ten tijde van Jezus is de discussie over de definitie van 'naaste' in volle gang. In de gelijkenis van de barmhartige Samaritaan (Lc 10: 30-37) geeft Jezus zijn antwoord: de naaste is degene voor wie ik zelf de naaste ben en die ik concreet kan helpen.

Litt.: O. Michel, Das Gebot der Nächstenliebe in der Verkündigung Jesu, in: Zur sozialen Entscheidung, uitgeg. door N. Koch ('47) 53-101 - M. Paeslack, ThViat v ('54) 51-142 - J. Fichtner, Der Begriff des Nächsten im Alten Testament, in: Wort und Dienst NF 4 ('55) 23-52 - BTH, 417vv - ThW VI, 309-16 - StB I. 353-64. *C. A. Keller*